

Az erdélyi magyarság és szállásterülete

írta Rétvári László
HUNSOR dokumentum

Erdély az összmagyarság második hazája. Az 1992-es romániai népszámlálás nyilvánvalóan nem a magyarok számára torzító adatai szerint is Erdély lakosainak több mint egyötöde - 20,76 százalék - magyarnak vallotta magát. A legutóbbi, 2002-es népszámlálás során ez az arány 19,8 százalékra csökkent! A magyarság Erdély 16 mai megyéjének és 188 városának mindegyikében jelen van, de a községek döntő többségében is.

Erdély mint politikailag Romániához tartozó terület és mint történelmi identitás a mai szóhasználatban lényegesen nagyobb, mint a tényleges Erdély. A trianoni békediktátum óta legtöbb ember ismerete és tudata a Királyhágón túli történelmi Erdélyhez csatolja a Partium és Bánság ÉK-DNy-i irányban mintegy 450 km hosszúságban elnyúló alföldi síkságát, illetve az ahhoz simuló hullámos felszínű dombsági, alacsony hegységi tájakat. Így tehát Erdély természetföldrajzi és történelmi területegysége a mai Romániának a Kárpát-medencén belüli része, amely a középső részen a magyar-román, illetve északon az ukrán-román, délen a jugoszláv-román határtól a Keleti- és Déli-Kárpátokig terjed.

A középkori magyar államnak úgy volt szerves része Erdély, hogy az külön vajdaságot és püspökséget képezett. Mohács után az ország két, majd három részre szakadásával Erdély (és kapcsolt részei) változó területi kiterjedésben, fokozatosan és más-más nemzetközi elismertségben, ill. jogi viszonyban önállóságra tett szert 1541-1690 között. Az Oszmán Birodalom hadainak XVII. század végi kiűzését követően a Habsburgok kezére jutott, a középkori magyar államterülettel analóg Kárpát-medencén belüli történelmi Erdélyt a bécsi udvar Magyarországtól elkülönítve igazgatta. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc egyik fő célja az unió létrehozása volt. A magyarság két hazájának, azaz Magyarország és Erdély közjogi különállásának megszüntetése azonban csak a kiegyezés után valósulhatott meg. Az 1876-os közigazgatási rendezés, a centralizált polgári állam igényei a közjogilag és területileg is megreformált, nagyság szerint egymáshoz közelített megyéket tekintette a közigazgatás alappilléreinek, megszüntetve ezzel Erdélyben is a székelyek és a szászok sok évszázados területi autonómiáját. A trianoni békeszerződés értelmében az 1920-ban Romániához csatolt, a háború előtt "Királyhágón túli országrész" földrajzi tájnévvel jelölt Erdély a szomszédos Máramaros, Szatmár, Szilágyság, ill. a Körösök és Maros síksága táji, néprajzi területrészekkel, továbbá a Bánság keleti felével együtt került román fennhatóság alá. A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) Magyarországnak ítélte a 43 591 km²-es területi kiterjedésű és az akkor 2 millió 186 ezres lélekszámú, 51 százalékban magyar anyanyelvű Észak-Erdélyt, amit 1944 őszén az előretörő Vörös Hadsereghez csatlakozó román haderők visszafoglaltak, és amelyet az 1947-es párizsi béke teljes egészében Romániának ítelt.

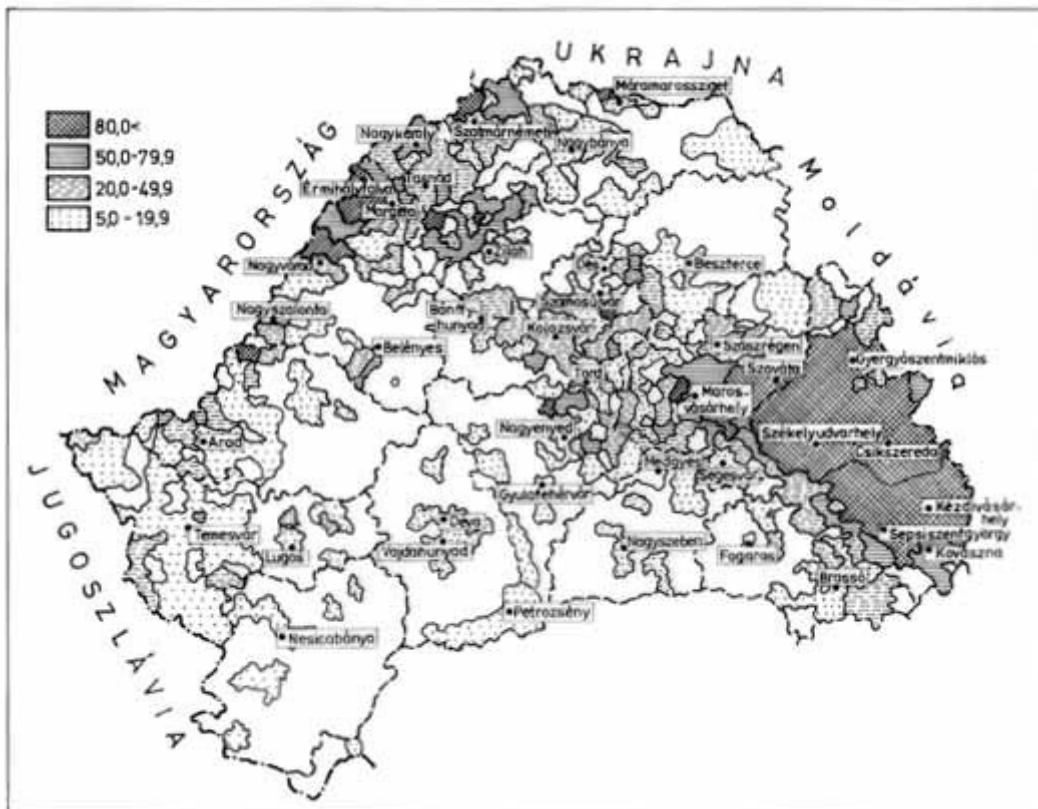
Földrajzi alapok

Az erdélyi tájegységek elnevezésében a földrajzi, néprajzi és történelmi tényezők egyaránt fellelhetők. Az erdélyi magyarság és szállásterülete regionális vonásainak a taglalása négy lényegbevágó, természetföldrajzi alapon nyugvó politikai földrajzi alaptételre épül.

Először: Románia területének közepén az észak-déli, majd kelet-nyugati irányú félkörívben felgyűrődött kárpáti hegységrendszer választóvonal. Az azon belüli Erdély, illetőleg a Királyhágón inneni partiumi és bánsági rész történelmi, kulturális identitásával és tájföldrajzi adottságai folytán determinált közlekedésföldrajzi irányultságával a Kárpát-medencéhez, tágabb értelemben Közép-Európához tartozik, szemben a Keleti- és Déli-Kárpátok ivén túli Havasalföld, Dobruzsza és Moldova Balkánra, illetve a Kelet-európai-síkságra tekintő, más kultúrájú és identitású történelmi tájaival. Másodsor: Erdély tájföldrajzi szempontból rendkívül változatos nagyrégió. A történelmi Partium (Részek) és Erdély határvidékén emelkedik ki a mintegy 150 km átmérőjű Erdélyi-középhegység. Ettől nyugatra, pontosabban a Felső-Tiszától az Al-Dunáig terjedően a magyar Alföld változó szélességű szegélye húzódik. A középhegységen túl a fiatal tengeri üledékből felépült, a folyók sokaságával felszabdalt Erdélyi-medence dombsági tájai következnek. A medence keleti szegélyén viszont Európa leghosszabb és legfiatalabb vulkáni övezetét találjuk, majd a Tisza forrásvidékétől a Prahova völgyéig terjedően a homokkőből és egyéb tengeri üledékből összeálló vonulatok képezik a Keleti-Kárpátok

széles láncolatát. A belső vulkáni övezet és a Keleti-Kárpátok között sorakoznak a Maros és Olt folyók forrásvidékével jellemezhető székely hegyközi medencék. Erdélyt délen a Prahova völgyétől az Al-Dunáig (Kazán-szorosig) terjedően a Déli-Kárpátok kristályos kőzetekből felépült magashegységi vonulata zárja le.

Harmadszor: a Keleti-Kárpátokat csak néhány jól átjárható hágó és szoros keresztezi. A Déli-Kárpátok keleti végén legfontosabb a Brassót Bukaresttel összekötő Tömösi- vagy Predeali-hágó. Ettől nyugatra mintegy 300 km-en a Fogarasi-, ill. a Szebeni-havasok között az Olt, a Kudzsiri-, ill. a Szörényi-havasok között a Zsil folyó áttörése teremt a Havasalföld felé átjárót. Ezt azért szükséges kiemelni, mert a Kárpátok magashegységi zónáján csak ezeken az átjárókon keresztül volt teremthető kapcsolat Erdély és Regát (Moldva, Havasalföld) között, míg Magyarország irányába a természetes forgalmi vonalak a nyugat felé haladó széles folyóvölgyeken mindig is adottak voltak. Ezt a kiegyezés utáni Magyarország tovább erősítette a vasút- és úthálózat kiépítésével. A Budapest központú közlekedésföldrajzi irányultság mindmáig meghatározó és vonzó, nemcsak a kulturális szálak erősítésében, hanem a román-magyar és Magyarországon keresztül Románia nyugat felé irányuló gazdasági kapcsolatait, politikai-gazdasági aspiráció okán is.

A

magyarság részaránya az erdélyi megyékben, százalékban

Negyedszer: a hegyek, völgyek, domságok és síkságok által tarkított Erdély földje - a változatos földtörténeti fejlődés következményeként - ásványi nyersanyagokban, valamint vízenergiában gazdag. A szántóföldi növénytermelés feltételei inkább a síksági felszíneken, a nagy folyók széles völgyésíkjain (Szamos, Maros, Olt) kedvezőek. A hegyközi medencékkel, dombháttakkal tarkított lejtős, csuszamlásveszélyes felszínek a szántóföldi termelésre kedvezőtlenek, inkább legeltető állattartásra alkalmasak. A ritkán lakott közép- és magashegységi területek a lombos, illetve fenyőerdőségek kiváló termőhelyei (a középkorból átörökített "transzhumansz pásztorkodás" maradványaival).

A településhálózat regionális jellemzői

Erdély tájain a mező- és erdőgazdálkodás színtereinek a változatossága, az azokhoz való alkalmazkodás kényszere évezrede meghatározója a falvak és városok belső rendjének, településmorfológiai megjelenésének. Ugyanúgy az energiahordozó, az ásványbányászati alapanyagok feldolgozásának és értékesítésének politikai viszonyoktól is függő konjunkturális vagy

dekonjunkturális időszakai, a történelmi viharok mélységesen kihatottak azok fejlődésére, formálódására, ill. a nemzetiségi összetétel alakulására. A legutóbbi évszázadban a helyi természeti erőforrások kitermelésének bázisán nyugvó iparosítás, főleg pedig a vasút- és közúthálózat kiépítése gyakorolt struktúra-átformáló hatást a településhálózatra. A kedvező helyzeti energiák dinamikus térségeket, városi övezeteket teremtettek a helyi erőforrásokban szűkölködő, ill. város- és közlekedésárnyékban levő falvak kárára. A lokális közösségek minden erőfeszítése ellenére a kialakult depressziós területek leépülése viszont évtizedek óta tart, amit csak tetézett az utóbbi négy évtized centralizációs ipar- és városfejlesztési politikája.

Az 1972-ben kidolgozott szisztematizálási tervzetek a falvak erőteljes összevonását irányozták elő. A közigazgatás legkisebb egységévé a községeket tették meg. Az akkor ötezernyi erdélyi faluból 967-et minősítettek "fejlesztendő", de inkább fejleszthető településnek, a fennmaradó négyötöd elhanyagolandó kategóriába való besorolása a faluhálózat gyors polarizálódását indította el. Vagyis ezzel a falusi térség szerves fejlődése szakadt meg, a településrendszer földrajzi adottságokhoz igazodó szerkezete lazult fel. Egyesek városiasodásnak indulhattak, a körülöttük levők "peremközséggé" válhattak, a távolabbiak viszont fejlődésükben végzetesen visszaestek. A nyolcvanas évek romló gazdasági helyzetében tovább erősödött a centralizáció. Minden fejlesztési forrást a városok javára fordítottak, ezáltal a falusi térségekben már megindult leépülési folyamat hihetetlen mértékben felgyorsult. Az így kialakult helyzetben következhetett be a Ceaușescu-féle "szisztematizálás" rémálma, amely ezeknek a falvaknak az ezreit kívánta lerombolni, illetve évszázados faluközösségeket kulturális gyökereiktől, értékeiktől, még halottaiktól is megfosztani. A közvetlenül érintett milliókkal együtt az egész civilizált világ reméli, hogy az esztelen terv megvalósításának egyszer s mindenkorra vége.

Vofkori László (1996) adatai szerint az Erdély múltjából örökölt településhálózatban még ma is meghatározó a falu. Az 5178 településből 4990 a falu és 188 a közigazgatásilag várossá nyilvánított település, amelyből 26 municípium. 1910 és 1992 között a 16 mai erdélyi megye össznépessége 5221 ezerről 7710 ezerre, azaz hét évtized alatt 47,7 százalékkal nőtt. Csakhogy a városok népessége ezen időközben közel hatszorosára nőtt, nagyobb részben a falusi népesség bevándorlása révén. A rohamos ütemű városodás, ill. a falusi térség népességcsökkenése ellenére az erdélyi falvak össznépessége (3293 ezer=42,6 százalék) ma sem marad el jelentősen a városokétól (4429 ezer=57,4 százalék), pedig az 1990 utáni terület- és településfejlesztési célok is a centralizációs hagyományokat követik.

Az eredendően nagyfalvas településszerkezet a tényleges Erdélyben "tájidegen", merthogy háromezren fölülű népességtömörülésekkel inkább csak az Alföld Trianon óta Romániához csatolt keleti sávjában találkozhatunk. A térség déli részén a Maros és a Temes síksága településmorfológiai kuriózumnak tekinthető, mert a Bánság Arad-Temesvár-Lugos zónáját - a török kiűzését követően - a XVIII. században tudatos mérnöki munkával telepítették be. Azaz a mocsarak lecsapolását követően a szabályos telkekkel saktáblaszerűvé formált falvak létesítésük idején korszerűek voltak és európai viszonylatban kuriózumnak számítottak. A termékeny síkságon mozaikosan követték egymást a sváb, szlovák, ruszin, horvát, szerb, bolgár falvak a legtömegesebb román települések között. A hegységekből kilépő széles völgsíkokon s a székely medencékben a községekbe tömörített falvak közepes méretűek, leggyakoribbak az egy-kétezresek. Ennél kisebb méretű, 500-1500 fős településnagyság jellemzi a viszonylagosan jó termőhelyi adottságú dombvidékeket, még kisebb lélekszámú, vagyis aprófalvak találhatók keletre, a folyók völgyében és északra a tagolt dombsági tájakon, ahol a falvak utak mentén települtek, esetleg kisebb medencét foglalnak el. A Szamos-menti-dombságon, a Lápos-vidéken és az erősen szabdalt Erdélyi-peremhegyvidéken, továbbá a közép- és magashegységeken egészen más a faluszerkezet. E ritkán lakott térségekben kettő-öt száz lelkes aprófalvak sorakoznak. Az utcák nem zártak, a szétszórt házak között gyakran terjedelmes kaszálók, kisebb szántóföldek helyezkednek el. Az Erdélyi-középhegységben (Mócföld), a Kárpátokban (Gyimes), továbbá Naszód és Beszterce vidékén a szórvány-településszerkezet is gyakori. Külön érdekesség, hogy sok helyütt "ikerfalvak" jöttek létre: egyik fenn a havasokon (esztenák), a másik lenn a völgyben, ugyanazon településnévvel.

Az erdélyi városszerkezet arányosnak ítélnélhető, mert megyénként a 7-9 város az általános, ennél lényegesen kevesebb várossal Beszterce-Naszód (4), ill. többel Hunyad megye (13) rendelkezik.

Etnikai összetétel

A történelme folyamán mindig is soknyelvű, a XVI. század közepétől sokfélekezetű Erdély etnikai összetétele századunk határváltozásait követően rohamos átalakuláson ment keresztül. 1910-ben a többségben levő románok mellett közel 32 százalékkal szerepeltek a magyarok és a 10 százalékot meghaladta a német nyelvű erdélyi szászok, illetve bánági svábok aránya és jelentős közösségeket alkotott - főleg városokban - a zsidóság is. Jellegzetes nyelvszigeteket képeztek a bánági szerbek, a réz-hegységi szlovákok, a máramarosi ruszinok és a szinte mindenütt élő cigányok.

A Trianon utáni népszámlálások az anyanyelv mellett a nemzetiségre is rákérdeztek. 1977-től a kommunista hatalom homogén nemzetállamnak nyilvánította Romániát, holott ugyanebben az évben 23 nemzetiséget jegyeztek be a demográfusok. A "nemzetalkotó" románok mellett a magyart és székelyt, majd a németet és svábot, aztán a szerbet, horvátot, bolgárt, szlovént, szlovákot, csehet, lengyelt, ukránt, rutént és hucult, orosz (lipovánt), végül a cigányt, zsidót, törököt, tatárt, örményt, ill. a mecedoromán és aromán etnikumot.

1992-re a hivatalos statisztika adatai alapján az erdélyi román nemzet 73,6 százalékos többségre jutott a nemzetiségek kárára. Vagyis az ezredfordulón az erdélyi románság részaránya 9 megyében haladja meg a 80 százalékot és öt megyében jelenlétük 51 és 79 százalék közötti. Magyar többségű megye Hargita és Kovászna, de a 20 százalékot meghaladja a magyarság aránya Biharban, Szatmárban, Szilágyban és Marosban. Fontos megjegyezni, hogy a magyarság minden megyében és városban jelen van, legkisebb arányban Krassó-Szörény megyében, de az itteni 7876 főt kitevő magyarság még mindig nagyobb, mint pl. Ausztria keleti Burgenland tartományában, az Órvidéken. Ugyanennek a megyének 69 községe közül mindössze tízben nem él magyar ember. A döntő mértékben román nemzetiségű megyék minden városában és legtöbb községében élnek tehát kisebb-nagyobb számban és arányban magyarok, és négy megye kivételével mindegyikben akad néhány olyan község, ahol a magyar anyanyelvűek ma is többségben vannak.

1956-ban, 1986-ban, 1992-ben, 2002-ben, ezer főben

	1956		1986		1992		2002
Kolozsvár	77,8	Kolozsvár	120,9	Marosvásárhely	84,5	Marosvásárhely	69,8
Nagyvárad	62,8	Nagyvárad	111,3	Kolozsvár	74,9	Kolozsvár	60,0
Marosvásárhely	50,2	Marosvásárhely	96,5	Nagyvárad	74,2	Nagyvárad	56,8
Arad	37,6	Szatmárnémeti	69,3	Szatmárnémeti	54,0	Sepsiszentgyörgy	46,1
Temesvár	36,5	Temesvár	65,2	Sepsiszentgyörgy	51,1	Szatmárnémeti	45,4

A legnagyobb erdélyi magyar nyelvű közösségek sorrendje

A második világháború utáni sok évtizedes diszkrimináció, majd a kényszerű vagy önként vállalt kitelepülések révén a szászok 800 éves, a bánági svábok 250 éves területei felbomlottak, a hivatalos statisztika tükrében össznépelességen belüli részarányuk a korábbi töredékére, mára talán az 1 százalék alá zsugorodott. A korábban erős német, ill. sváb etnikummal rendelkező megyék közül mindössze Temes és Krassó-Szörény megyének, Szatmárnak és Szebennek a németisége ingadozik a 3-4 százalék között. Sokszorosan érvényes az etnikai erózió, ill. eltűnés a zsidókra. Korábbi közel kétszázézes tömegük háromnegyede már 1956-ig kivándorolt. A folyamat végeredménye, hogy a múltban döntően magyar anyanyelvű zsidók létszáma már 1977-re 8000 alá süllyedt (azóta nyilván még lejjebb), de az is, hogy a ma Izraelben élő magyar zsidók többsége erdélyi származású. Mint ahogy Közép- és Kelet-Európában mindenütt, Erdélyben is bizonytalan a cigányság számarányának megítélése. Az 1992-es adatok szerint 203 ezer fő vallotta magát a roma nyelvi, etnikai közösségéhez tartozónak, de egyes adatközlők szerint az erdélyi cigányság száma eléri a milliót. Legnagyobb arányú jelenlétük Maros (5,7 százalék), Szeben (4,1 százalék), Szilágy és Bihar megyében mutatkozik meg, de a többiben is meghaladja arányuk a 2 százalékot. Máramarosban a ruszinok (huculok), Krassó-Szörényben a szerbek, horvátok, Temes és Arad megyében a szerbek, bolgárok, szlovákok színesítik a lokális nemzetiségi palettát.

Visszatérve a magyar etnikum helyzetének elemzésére, az első és a második világháborút követő több százezres kényszerű anyaországi áttelepülés, ill. a világ magyar diaszpóráját növelő emigrációk ellenére az erdélyi magyar nemzet bár kisebb-nagyobb mértékben, de mindenképpen is mindenhol - városokban, falvakban egyaránt - tényező maradt. A hivatalos népszámlálási statisztikák nyilván

torzítanak, annyi azonban mégis kitűnik, hogy a több évtizedes tudatos asszimiláció és minden egyéb máig ható megkülönböztetés, nyelvi, kulturális, egzisztenciális diszkrimináció ellenére a magyarok Erdélyen belüli részaránya eddig vérszesen nem csökkent. Bár már a kezdet is rosszat sejtetett, mert 1910-től 1920-ig (az első román népszámlálás) 1654 ezerről (31,7 százalék) 1306 ezerre (25,8 százalék) zuhant Erdélyben a magyarság száma és aránya. Ezt követően azonban stabilizálódott, majd a második világháború kezdetére újra közelítette az eredeti részarányt, meghaladva az 1910-es létszámot (1712 ezer) is. A háborút követő emigrálás az erdélyi magyar és német etnikum visszaesésének újabb hullámvölgye.

Kocsis K. (1995) és mások számításai szerint az erdélyi magyarság történelme legmagasabb létszámát, közel 2 millió főt érte el 1986-ban. Négy évtized alatt a magyar etnikum 35 százalékos növekedése a Ceaușescu-féle népesedési politika következménye. Az ezredfordulóra összromániai szinten 40 millió "románt" kívánt a "Kondukátor" és "tudós" felesége alattvalóikként tudni. Ami a vasszigorú terhességmegszakítási tilalom, fogamzásgátlás elleni lelki terror és kereskedelmi fellépés (óvszert nem lehetett kapni, az országba bevinni sem) dacára irreális célkitűzés volt, de az ország lakossága az idő tájt közelítette a 25 milliót, Erdélyé a 8 milliót, ami aztán a megindult emigráció hatására - 1990-re - országosan a 23,2 millióra, Erdélyben 1992-re 7723 ezerre esett vissza. Mindenesetre a románság térnyerése Trianon óta minden tekintetben látványos. Ezt fejezi ki az 1910. évi 2819 ezres erdélyi jelenlétüknek 1992-ben 5684 ezerre való emelkedése (54-ről 73,6 százalékra), miközben a magyarság aránya 31,7-ről 20,8 százalékra (1604 ezer) esett vissza.

A múlttal szemben alapvető változás a rohamosan növekvő városi népesség nemzetiség szerinti megoszlásában következett be. 1910-ben az akkori városok összességének 683 ezres létszámából közel 65 százalék volt magyar és 16 százalék német. Az 1977-re 3559 ezerre felduzzasztott városi népességben a magyarok részaránya 23, a németeké 4 százalékra csökkent. S míg nyolcvan éve a 18 százalékot sem érte el a román városlakók aránya, 1977-re ez közel 71 százalékra futott fel.

Csíksomlyó a Nagy- és Kis-Somlyó nevű hegyek háttérében (Rajz: Keleti Gusztáv)

1992-ig a városi népesség etnikai homogenizálódása tovább folytatódott. A 4429 ezer erdélyi városlakóból ekkorra már 75,6 százalék (3350 ezer) lett a magukat a román szellemi, kulturális közösségbe tartozónak valló állampolgárok aránya, a magyaroké viszont 21,4 százalékra esett vissza. A korábban nagyon is urbánus németiség városok összességében elfoglalt súlya pedig minimálisra (1,6 százalék) esett vissza. Némi reménysugár, hogy jó néhány erdélyi (főleg székelyföldi) városban, ha a magyarság városi népességben belül aránya kisebb-nagyobb mértékben vissza is esett, létszámát 1986-ig még növelni tudta. Sajnos, a magyar etnikum túlsúlyát nélkülöző történelmi városok esetében ez nem áll fenn, az 1986-ig tartó, emelkedő tendenciát követően a 80-as 90-es évek politikailag hisztériás időszakában, ill. a gazdasági, egzisztenciális ellehetetlenülés közepette tízezrek - főleg magyarok - emigráltak nyugati országokba; az erdélyi magyar nemzettestből kiszakadók - főleg értelmiségiek - nagyjából az anyaországba.

A táblázat további tanulsága, hogy többségi magyarságukat a döntően egynemű (magyar) háttérrel rendelkező városok tudják megtartani. Ilyen Erdélyben ma már csak a Székelyföld. A kompakt "hinterland" bázisán kúsztak egyre magasabbra a **táblázatban** bemutatott 5-ös skálán a székely városok. A 90 százalékot meghaladóan magyar erdélyi városok mindegyike székelyföldi. Fontos megjegyezni, hogy az elmúlt negyven évben a magyar városlakók relatív csökkenésére - a románokkal szemben - gyöngye vigasz, hogy a hivatalos statisztikák megbízhatatlanok, olykor matematikailag is képtelenek. Például az szinte lehetetlenség, hogy Arad magyar lakossága 1956 és 1986 között 16,4 ezerrel nőtt, majd 1992-re 24,2 ezerrel csökkent volna. Ez a csökkenés még a kiinduló évhez viszonyítottan is feltűnően magas (7,8 ezer), miközben a románok növekedése - 1956 és 1992 között - a százezret is meghaladta. A jövőre nézve intő jel, hogy a románok urbanizációs hajlama, falu-város viszonylatban való területi átrétegződése sokkal erősebb, mint a magyaroké. Ennek következménye, hogy a falvak etnikai változása román-magyar viszonylatban korántsem olyan viharos és veszélyes, mint a városoké. A magyarok tömeges kivándorlását, illetve a regáti románok Erdélybe való beáramlását figyelembe véve az adatok még arányosnak, elfogadhatónak is tekinthetők.

Záró gondolatok

Szomorú, de valóság: a hivatalos Románia az elmúlt nyolc évtized folyamán sohasem volt képes arra, hogy - élve a két világháborút lezáró, számára kedvező "békeszerződés" lehetőségeivel - a szó valódi és nemes értelmében integrálja, a politikai nemzet részévé tegye az erdélyi magyarságot. Magam 1956 áprilisa óta kísérem figyelemmel a romániai belpolitikai helyzetet, de csak elvétve találok olyan megnyilvánulással, amelyik tendenciózusan magyaroknak tetsző, vagy más etnikumot kedvező helyzetbe hozó politikát kívánt volna megvalósítani. Ami eredményt országosan vagy helyileg a kisebbség adott ügyben elért, azt mind kemény politikai harcban vívta ki. A világnak szóló propaganda gyakran és végtelenül csalárd módon hirdette, hogy Románia páratlanul emberséges nemzetiségi politikát folytat. Még akkor is ezt tette, amikor a megvalósítás szintjére került a Ceaușescu-féle "településszisztematizálás", ami a még megmaradt etnikai, kulturális közösségeket is mind és végképp szétzilálta volna. Az 1989. december végi "romániai forradalom" után sem szakított a politika az elkoptatott, lejáratott román nemzeti eszme ábrándjával. Életveszélyes mutatói - különösen Marosvásárhely fekete márciusa - tízezreket üldözött külföldre.

A Balkán-szindróma elkerülése, illetve a "közös európai házba" való menetelés érdekében Romániának mégis le kell mondania arról, hogy Erdélyt kizárólag a román nemzetépítés helyszínévé tegye. Azaz kül- és belpolitikai okok miatt egyaránt túlhaladottá, tarthatatlanná lett a román nemzetállam vagy államnemzet eszméjének megvalósítása. És ha ez valóságnak bizonyul, akkor a regionálisan integráló transzilvánizmus feléleszthető. Mint ahogy "Erdély aranykorá"-ban, úgy a XXI. század hajnalán is végre a nemzeti sorompókon átnyúló, a kölcsönös érdekeket elismerő regionalizmus kerülhet ismét előtérbe. A csak nemzetben való gondolkodás helyett olyan politika alakítható ki a románok, a magyarok, a cigányok, a maradék németek és a többi etnikum párbeszédével, ami az autonóm Erdélyt éleszti fel és illeszti a régiók Európájához. Elkerülhetetlen annak belátása, hogy a nemzetek fölötti, önként vállalt és támogatott autoritás valamennyi itt élő népnek, etnikumnak, rétegnek, vallásnak, kultúrának, régióknak jogokat, védelmet kell hogy biztosítson, ami Románia nemzetközi presztízsét is növelhetné, jó szándékát is bizonyítaná. Az új romániai közigazgatási törvény megfelelő alap lehet Erdély etnikai sokszínűségének tudatos vállalására. Az erdélyieknek feleltébb szükségük volna az újbóli egymásra találásra, a felek szabad és egyenrangú társulására. De vajon felkészültek-e az erdélyiek valamennyien az egymás iránti tiszteletre, toleranciára és együttműködésre? Belátja-e minden román, hogy a magyarokkal való társulás számukra is gyarapodást, és nem lemondást mások jogosultságának elismerése, támogatása számukra nem jelent áldozatot, értékeik fogyatkozását? Vajon elfogadja-e minden határon belüli és határon túli magyar Trianon megkerülhetetlen következményét: a nemzettest szétszakítását, az összmagyarságból nyolc évtizede tartó sorvadását? Aligha! De ha a magyar, román és a többiek elődeiktől örökölt szép hazájukban otthon akarnak lenni és maradni, ezt egymást segítve tehetik. Egyenjogú állampolgár a jövő Európájában erdélyi magyar és román csak is úgy lehet, ha hazájában is egyenrangú és szabad.

Csapó József (1993) szavai szerint: "Az erdélyi magyarság olyan nemzeti közösség, amely kisebbségi helyzetbe kényszerülve ebben a keretben óhajtja megőrizni nyelvét, kultúráját, identitását." A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) a belső önrendelkezésben jelöli meg az erdélyi magyarság sorsát. Ez annyiban különbözik a teljes önrendelkezéstől, hogy nem veszi igénybe a területi elszakadás lehetőségét (1992. okt. 25.). Az RMDSZ programja szerint a romániai magyar nemzeti kisebbség számára a helyi és regionális öngazgatás, a személyi és kulturális autonómia

tekintendő irányadónak és követendőnek. Ugyanakkor kiemeli, hogy az erdélyi magyarság nyelve, történelme az anyanemzetével közös, regionális - erdélyi és partiumi - identitását csak színesíti a román néppel való hosszú együttélése. A romániai magyarság belső önrendelkezési jogával élve saját sorsát és ügyeit politikai tényezőként kívánja intézni és társnemzeti viszonyra törekszik a román államon, Erdélyen belül. Mi ez, ha nem a mai realitás tudomásulvétele, az adott helyzethez igazodó politikai tenni akarás igénylése?

Úgy vélem, a társnemzeti státus elfogadtatása, az európai politikai konstellációkba való helyezése jogegyenlőséget garantálhatna az erdélyi magyar kisebbségnek, ami segítene visszaállítani mind a román, mind a magyar nép méltóságát, egymás iránti bizalmát. Nem sokkal ezután elérhető lehetne, hogy Erdély újra a népek, a kultúrák, a vallások közötti tolerancia földje legyen, mint ahogy adott ezekre példát a világnak az 1568-as tordai országgyűlés és az Erdélyi Fejedelemség századokon át. Az önrendelkezés, a kollektív jogok és a transzilvánizmus szelleméből fakadó autonómiák azok a lépcsőfokok, amelyek minden erdélyi polgár számára megteremthetik a szülőföldön való boldogulás, az anyanyelven való tanulás és művelődés jogilag garantált kereteit Románia határain belül. Az autonómiáknak Erdélyben sok évszázados hagyományai vannak. Ha ezt a mai államhatalom követni tudná, akkor az európai kisebbségvédelmi jogrend alapján nemzetközi garanciákkal változna át a látszólagos béke tényleges békévé. És ez felelne meg a XXI. század Európájának, ami nem az államok, hanem a régiók, a kis és nagy nemzetek, etnikumok egyenrangú Európája lesz. "A kiművelt emberfő a nemzet igazi értéke" - hirdette Széchenyi István. E nagy igazságot a közös Európa építése sem nélkülözheti. Alkotókészséggel rendelkező állampolgárok kellene Romániának is. S hogy művelt emberfőkben gazdag legyen a társadalom minden szegmense, meg kell az államnak teremtenie a magyar nyelvű oktatás teljes intézményrendszerét: az óvodától az egyetemig terjedően. Ez a szülőföldön maradás és boldogulás alapfeltétele.

Az erdélyi magyar küldetése: helyben, együtt megmaradni; higgadtan reagálni a nacionalizmus, a történelmi földjogi vita, a "ki volt itt előbb" történelmietlen megnyilvánulásokra; ellenállni a kiűzetésre vagy éppen a kicsalogatásra mutató jelenségeknek; őrizni a nyelv tisztaságát, a kultúra értékeit. A román államiság tisztelete mellett kiállni az egyetemes magyar nemzetet kifejező szimbólumok, ill. az erdélyi magyar identitást kifejező, éltető nemzeti és egyházi jelképek mellett.

Az erdélyi magyarok pártja (RMDSZ) és szervezetei még csak véletlenül sem követhetnek revizionista, irredenta politikát, mert csakis ezáltal állhatnak ellen mindenfajta társadalomból való kiszorításnak, országból való kiűzetésnek. Ugyanakkor a leghatározottabban el kell utasítania a megkülönböztetésre, az asszimilációra utaló bármilyen megnyilvánulást. Vagyis a magyar kisebbségi politika célja a szülőföldön való maradás feltételeinek, intézményrendszerének megteremtése. Minden magyar mentális szabadságában legfontosabb kapaszkodó az anyanyelv, amely bázisa az egy és oszthatatlan magyar nemzeti irodalom és közműveltség minden alkotójának. És ez így marad akkor is, ha Magyarország és szomszédsága közötti államhatárok sokáig fennmaradnak. Az egyetemes magyarság önmegvalósulási képességének fenntartása, a 15 milliós (?) magyar kultúrnemzet összetartása igenis nemzeti konszenzust, egységpolitikát kíván meg. A szomszédos országokkal korábban megkötött keretszerződések, a több telephelyű magánegyetem megalapításának és a képzési irányok kifejlesztésének, működtetésének költségvetési támogatása, nem kevésbé a státustörvény, a magyarigazolvány" stb. mind-mind fontos, de nem végleges állomásai közös dolgaink rendezésének.

Irodalom

Boros L. (szerk.): Erdély természeti és történelmi földrajza. Nyíregyháza, 2000.

Frisnyák S. (szerk.): A Kárpát-medence történelmi földrajza, Nyíregyháza, 1996.

Hajdú-Moharos J. (szerk.): Útkereső ország. Földrajzi tanulmányok Romániáról. Balaton Akadémia, 1996.

Hajdú-Moharos J.: A régiók Európája és Magyarország. Gazdaság és Társadalom, 2000/1-2.

Hajdú-Moharos J.-Sasi A.-Erős L.: Románia tájféldrajzi beosztása. Balaton Akadémia, 1993.

Kocsis K.-Kocsisné Hodosi E.: Magyarok a határainkon túl - a Kárpát-medencében, Tankönyvkiadó, Bp. 1992.

K. Kocsis-E. Kocsis-Hodosi: Hungarian minorities in the Carpathian Basin. - M. Corvinus Publishing, Toronto - Buffalo, 1995.

Rétvári L.: Erdély falvai - Építésügyi Szemle, 1990/12.

Rétvári L.: Erdély - Erdélyi Magyarország, 5. évf., 1994/17.

Probáld F. (szerk.): Európa regionális földrajza. - ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 2000.

Vofkori L.: Erdély közigazgatási és etnikai földrajza. Balaton Akadémia, 1996.

<http://www.chemonet.hu/TermVil/>
<http://www.kfki.hu/chemonet/TermVil/>